

DE JØDISKE SKRÆDDERE I KØBEN- HAVN 1900-1920

Af Morten Thing

Det følgende er et let bearbejdet kapitel af min bog *De russiske jøder i København 1882-1943* (Kbh. 2008). Det indgår i en større analyse af indvandringen, integrationen og assimilationen af denne gruppe af jøder. En meget stor del af forsørgerne var skræddere eller syersker og deres tilpasning til det velorganiserede danske arbejdsmarked var ikke uden alvorlige problemer.

Fra 1882 til 1914 førte udvandringen af jøder fra Rusland en del af dem gennem København. Fra folketællingerne ved vi, at ca. 3.000 blev her. Men vi ved ikke, hvor mange der har boet her i kortere eller længere perioder, da man ikke registrerede indvandrere dengang. I 1906 oprettedes 'Centraltilmeldingsbureau for Udlændinge' under Københavns Politi. Her skulle udlændinge tilmeldes, for at få lov til at arbejde. På bestilling fra politidirektøren udarbejdede bureauet i maj 1907 en foreløbig opgørelse over russiske statsborgere, som viste, at russerne som regel udgjorde den næststørste gruppe blandt udlændingene efter tyskerne. Det hed i opgørelsen: "De herboende Russere, der for Størsteparten ere *Jøder*."¹ Tilmeldingsbureauet udarbejdede 1906-16 årsrapporter, hvorfra vi kan se tallene for tilmeldte og afmeldte russere. Antallet af afmeldte 1906-16 er 5.663. Det samlede antal af personer, som 1906-16 har været tilmeldt er 8.126, nemlig summen af tilmeldte i 1916 plus alle de afmeldte. Selvom vi antager, at 'næsten alle' russere i statistikken er russiske jøder, så er dette tal for lavt som tal på, hvor mange russere der har været i København i denne periode. Hvis vi korrigerer dette tal ud fra forholdet mellem mænd og kvinder og voksne og børn i folketællingerne, når vi op på noget i retning af 14.000 russere, som har boet i København i dele af den pågældende periode. Nu var de jo ikke alle sammen russiske *jøder*, og selvom det er svært at sige, hvad det betyder, at 'størsteparten' var jøder, så betyder det formentlig, at den samlede mængde af russiske jøder, som boede her 1906-16, andrager 10.-12.000 personer.

Skræddere

Allerede i sin analyse af folketællingen 1906 kom statistikerens Cordt Trap ind på noget særegent ved de russiske jøders erhvervsfordeling. Han fandt, at der var 110 forsørgere, hvoraf 10 kvinder. Kvinderne havde arbejde som syersker eller ved dameskrædderi. "Af de

mandlige Arbejdere var 27 Skræddere, 8 Kasketmagere, 12 Skomagere [...]. Her som andetsteds (t. Eks. i New-York) viser det sig, at de indvandrede jødiske Arbejdere med Forkærlighed kaster sig over Forfærdigelsen af Klæder og Fodtøj og lignende Beskæftigelse.”²

I folketællingen 1911 var der 581 forsørgere, heraf 102 kvinder. Af de 102 kvinder var der 49 syersker. Blandt de 479 mandlige forsørgere var der 150 skræddere, 71 skomagere, 20 tekstilarbejdere og 18 hattemagere.³ I folketællingen 1916 fandt Trap 801 forsørgere, heraf 153 kvinder. Blandt kvinderne var 84 syersker. Blandt de 648 mandlige forsørgere var 284 skræddersvende, 24 skræddermestre, 66 skomagersvende, 26 skomagermestre.⁴ I folketællingen fra 1921 fandt Trap 936 forsørgere, heraf 165 kvinder. Af kvinderne var 64 syersker. Af mændene var 302 skræddersvende, 46 skræddermestre, 48 skomagersvende og 21 skomagermestre.⁵ Går man endelig til Colding Jørgensens undersøgelse af situationen omkring 1931, som dog omfatter alle jøder i København, så finder han 2.760 forsørgere, hvoraf 882 kvinder. Af kvinderne er 137 arbejdere i tekstilindustrien (\approx syersker). Af de 1.878 mænd er 132 hovedpersoner i tekstilindustrien (\approx skræddermestre), 321 arbejdere i tekstilindustri (\approx skræddersvende).⁶

Som det ses er der en forbløffende stor overvægt af skræddere (og skomagere). Som det også ses, er der ikke mindst en vækst i antallet af skræddermestre, en udvikling som kan tolkes på den måde, at skræddersvende efterhånden slog sig ned som selvstændige småmestre med konen som hjælper, evt. med en enkelt svend. Tager vi for hver folketælling: syersker, skræddere og skræddermestre, så udgør disse grupper henholdsvis 33% (1906), 37% (1911), 49% (1916), 44% (1921) og 21% (1931).⁷ Disse tal kan tolkes på den måde, at frem til 1916 stiger andelen af ‘skræddere’ for derefter at falde svagt. Arbejdet som ‘skrædder’ kan derfor betragtes som et element i selve indslusningen. I migrationsforskningen taler man om *kæde-migration* og forstår herved det forhold, at en indvandrergruppe næsten al-

le kommer fra den samme egn i deres hjemland: som i en kæde skaffer de hinanden til det nye land. For jødernes vedkommende er der tale om et lignende fæ-nomen: de skaffer nyankomne det fornødne til at få lov til at blive her, nemlig arbejde, og det gør de ved at skaffe dem det arbejde, de selv har.

Grunden til at jøderne her som andre steder blev skræddere og skomagere var den enkle, at det var de også i Rusland. Ser vi på jødiske håndværkere i Bosættelsesområdet (det område i Rusland, hvor jøder måtte bo), så udgjorde de i 1898 500.986 klassificeret som sådanne. Heraf var 193.954 indenfor tekstilbranchen i bredere forstand og 85.306 var indenfor læderbranchen. Det er henholdsvis 38% og 17%.⁸ Ikke desto mindre var flere af dem, som fik arbejde som skræddere her i landet, oprindeligt aktive i andre fag. Men skrædderarbejde var det, de kunne få – og så blev de skræddere.

Det lettede overgangen fra et andet erhverv, at meget skrædderarbejde i København var forlagsarbejde. At arbejdet er forlagt, betyder at en eller anden tager arbejdet med sig hjem og udfører det der og bliver aflønnet for hver færdig enhed. Mange jødiske skræddere arbejdede for store grossister, som havde kontrakter med fx DSB om at sy uniformer. De fik så råmaterialerne udleveret og syede så hjemme hos sig selv. Her kunne konen og andre familiemedlemmer let tage del i arbejdet, og helt uprøvede kunne tillæres ved at gøre enkle ting og efterhånden lære de mere komplicerede.

Russiske og danske skræddere

I Danmark var skrædderfaget organiseret på en noget anden måde end i Rusland. Frem for alt var arbejderbevægelsen i Danmark ikke blot legal, men tillige velorganiseret og integreret i den danske arbejderkultur. Det betød flere forbundne ting. Dels var danske skræddere organiseret i meget høj grad som medlemmer af skræddernes fagforeninger, og videre i Skrædderforbundet og De samvirkende Fagforbund (DsF). Dels var de gennem denne organisering knyttet til det danske aftalesystem, som med hovedaftalen fra 1899 og nor-

Isak Diamants værksted i Landemærket 19, 1. ca. 1908. (Foto: ukendt kilde)

men for behandling af faglig strid fra 1908 var lagt i ganske faste rammer. Endelig var aftalesystemet baseret på en institutionel deling mellem lønarbejdere og arbejdsgivere. En arbejdsgiver kunne således ikke være i fagforening, men skulle være medlem af en mesterforening og gennem den af Arbejdsgiverforeningen.

I skrædderfaget skelnede man mellem mandearbejde og kvindearbejde. Og overenskomsten bestod både af en aftale, som regulerede de almene forhold i faget og af en priskurant, som fastlagde prisen (som timeløn eller stykløn (akkord)) på de enkelte delprocesser eller produkter.

De russiske jøder markerede sig som sagt hurtigt som skræddere og syersker i København. En datter af én af de første har beskrevet, hvordan hendes far, Moritz Machtinger, i 1900 slog sig ned som skrædder:

“Tilfældigt vandrede far dagen efter ankomsten ned ad Købmagergade og om ad Østergade. Ud for nr. 24 faldt hans blik på et stort vindue med

fint dameovertøj, og det var lige, hvad han søgte. Han gik frejdigt indenfor og sagde: “Ich suche Arbeit.” Man henviste ham til bagbygningen, og der blev han ført ind til Fabrikant I. C. Moresco, en overordentlig venlig mand lidt op i årene, som meget interesseret spurgte far ud om mange ting. Man savnede dengang dygtige skræddere i København og næste dag fik far sendt en frakke, han skulle prøve at gøre færdig, skønt han savnede alt værktøj. Mange år senere fortalte han mig, at tøjet blev presset på gulvet, og jeg ved ikke, hvorfra han skaffede symaskine og alt det øvrige.”⁹

Så let blev det ikke ved med at gå. Da antallet af jødiske emigranter begyndte at stige, opstod der problemer. Et problem var, at der i løbet af ganske få år kom så mange nye skræddere til København. Et andet var at ‘skræddermarkedet’ var organiseret på en måde, som var ukendt for emigranterne.

De russiske jøder var for en meget stor del socialister. Den arbejderkultur, de kendte fra Rusland, var en illegal kultur. For dem var det

et umiddelbart mål at måtte organisere sig overhovedet. De kom til en arbejderkultur, hvor fagforeningsbogen var dér, hvor alting begyndte. De jødiske arbejdere kunne ikke se, hvorfor de skulle melde sig i en fagforening, som de ikke kendte funktionen af. De ville gerne have arbejde, og når de henvendte sig til skræddermestre, sagde flere af dem: Næ, vi har ikke noget herrearbejde, men send din kone, så giver vi hende noget kvindearbejde. Det gjorde de og fik så herrearbejde med hjem, men blev betalt med den lavere kvindebetaling.

Skrædderne i København var vant til at have udenlandske (især tyske og svenske) medlemmer, men med jøderne var det anderledes. Allerede i 1908 blev sagen taget op i bestyrelsen i Skræddernes Fagforening. I deres forhandlingsprotokol kan vi læse:

*“Formanden omtalte Agitationen blandt de Russiske Kolleger og meddelte at der var agiteret baade skriftlig og mundtlig og ved afholdelse af Møder. Alt dette havde dog efter alt at dømme ikke frugtet noget. Der havde været en Del af disse Folk paa Kontoret men alle havde kun været der for at stille Fordring paa Pengeunderstøttelse, hvilke Fordringer naturligvis ikke havde kunnet imødekommes. Meddelelsen toges til Efterretning.”*¹⁰

Fra en næsten samtidig artikel i ugebladet *Hver 8. Dag* ved vi, at fagforeningen fik oversat agitationsmateriale til jiddish til uddeling blandt de jødiske arbejdere for få dem til at acceptere priskuranten.¹¹ I skræddernes fagblad blev sagen også kommenteret: “Desværre har vi i vort Fag høstet temmelig bitre Erfaringer i modsat Retning [af solidaritet] i de sidste Par Aar, idet der beskæftiges 2 à 300 russiske – jødiske – Skræddere rundt om paa Lagrene og ved Dameskrædderi.”¹²

Vi ved fra senere kilder, at det ikke mindst var et problem, at få de russiske jøder til at melde sig ind i fagforeningen. I 1910 offentliggjorde skræddernes fagblad en liste med flere hundrede navne over “Fagfæller, der i Aarenes Løb har vist usolidarisk Optræden”.

De var inddelt i 3 kategorier: ‘Skruebrækker’, ‘Udbytttere’ og ‘Slettede for Gæld’. I den sidste gruppe finder vi 16, som er født i enten Polen eller Rusland, og hvor næsten alle har jødiske navne. Så selvom en gruppe på mindst 15-16 stykker havde været medlemmer, var de altså blevet slettede igen pga. manglende kontingentbetaling.¹³

På Dansk Skrædderforbunds kongres i september 1910 kom spørgsmålet om de jødiske skræddere op i flere taler. Der var dem, som talte for, at der burde tages hårdt fat om problemet. En delegeret mente:

“Naar Schilder havde faaet skaffet sin Leverance færdig, havde dette kun været mulig ved Hjælp af de russiske Jøder. Talerens personlige Erfaring om Jøderne var, at de ikke var de uvidende Personer, som der sædvanlig mentes, tværtimod. Det eneste, der var at gøre, var at faa dem ud af Forretningerne, og der var jo allerede for nogen Tid siden opnaaet Resultater i den Retning; at de igen kom i Arbejde efterhaanden, var af den Grund, at der var Mangel paa Arbejdskraft paa Lagrene.”

Udtalelsen kunne tyde på, at der mellem 1908 og 1910 havde været forsøg på at udelukke de jødiske skræddere. W. Schilder, som omtales, var en skræddermester eller tøjgrosserer, som havde fået en kontrakt med DSB om syning af uniformer til en pris, som kun var mulig, fordi han betalte under priskuranten, takket være de jødiske skræddere. Skrædderforbundets forretningsfører Villiam P. Arup havde fået tilsagn fra trafikministeren om, at Staten i fremtiden ville holde sig til den gældende priskurant. Efter regeringsskiftet fra de Radikale til Venstre i 1910 var aftalen imidlertid blevet opsagt, og kongressen vedtog en protest imod dette, hvori det bl.a. hed:

“ved denne Annullering muliggøres det vedblivende, at der drives Smudskonkurrence af mindre hæderlige Firmaer paa Arbejdsloønnens Bekostning.

Dette bevirker ikke alene, at Staten faar daarlignt Arbejde (hvad der er bevist for det, der er

*Villiam P. Arup (1862-1925) forretningsfører i Skrædderforbundet 1897-1925, ca. 1915.
(Foto: Arbejdermuseet & ABA)*

leveret fra W. Schilder, Rahbeks Allé 32), da det udføres af Skruebrækkere, der væsentligst bestaar af uduelige, indvandrede russiske og polske Jøder.”

I øvrigt var der tilslutning fra flere sider til et forslag fra en delegeret om, “at søge oprettet en særlig Klub for disse”, men han var “klar over Vanskelighederne derved, paa Grund af den særlige Maade hvorpaa de fleste Russere arbejder.”¹⁴

Det lykkedes ikke at få en aftale med staten, og i 1911 fik W. Schilder igen en stor kontrakt med DSB. I fagbladet skrev Arup:

“Saa har den bekendte Schilder, Rahbecksallé 32, da vovet sig frem i fuldt Dagslys og overtaget Størsteparten af Leverancerne til Statsbanerne.

Naar han nu har ment Tiden inde dertil, skyldes det vel i første Række, at han troede, at vi

for Tid og Evighed vare svinebundne og ikke kunde omtale ham og hans “noble” Konkurrence i “Social-Demokraten”, hvor der i aarevis har været nedlagt Forbud herimod.

Men ved Redaktør E. Wiinblads Afgang er Banen atter fri, og nu kan han sikkert kun naa at nedlægge Forbud imod mig, men saa er der jo andre, hvis Underskrift ogsaa kan bruges, saa formodentlig skal det nu ikke lykkes ham at kneble os.”¹⁵

Interessant er det, at Arup afslører, at det var selveste Emil Wiinblad, *Social-Demokraten*s mangeårige redaktør, som ikke ville lade ham skrive om Schilders misbrug af de indvandrede skræddere. Men med Wiinblads afgang havde Arup fri adgang til det socialdemokratiske blad, og allerede i september skrev han, at han havde opsøgt Schilder for at få ham til at holde sig til priskuranten, men var blevet smidt ud og truet med tæsk. Han skrev om Schilder: “Han har vel forment og stolet paa, at han let kan faa den indvandrede Stab af russiske Jøder, den, der har hjulpet ham hidtil, forøget i saa stor Udstrækning, saa han kan fremstille Leveringerne.”¹⁶ Han fortsatte de følgende dage og skrev fx: “Det kan vel ikke være dennes [statens] Opgave at tvinge disse Arbejdere ud i Arbejdsløshed, for at indvandrede russiske Jøder skal tage Brødet ud af Munden paa danske Statsborgere, fordi Russerne vil levere Arbejdet billigere – og daarligere.”¹⁷ Skrædderforbundet havde tidligere haft 100 medlemmer engageret i fremstillingen af DSB-uniformer, men nu da Schilder var blevet hovedleverandør, blev de formentlig arbejdsløse, på grund af “en hensynsløs Konkurrent samt for de “arbejdsvillige” russiske Jøder, der i de senere Aar har været en Landeplage her, idet de overalt søger at fortrænge vore Medlemmer.”¹⁸ Skrædderne blokerede herefter Schilder og en anden skræddermester, som nægtede at holde sig til priskuranten.¹⁹

Samtidig fik skrædderne den socialdemokratiske folketingsmand K.M. Klausen til under diskussionen om finansloven at tage spørgsmålet op i Folketinget. Blandt mange

forhold, der skulle belyses, nævnte han også leverancen til DSB, som Schilder havde fået broderparten af, og han sagde, at Schilder "benytter udenlandsk Arbejdskraft, Polakker og russiske Jøder, og det paastaas, at det gennemgaaende er slet og daarligt Arbejde, der leveres til Statsbanerne." Trafikminister Thomas Larsen affejede Klausen med, at det jo ikke var til at kontrollere om priskuranterne blev overholdt, og om der blev brugt udenlandsk arbejdskraft.²⁰

Konflikten strammer til

De russiske jøder følte sig forulempet af Arups sprogbrug i hans artikler og sendte en deputation til ham, "der udtalte at den russiske Koloni ikke kunde være tjent med det Om-dømme". Arup svarede dem:

"at jeg som Socialdemokrat, ganske naturligt ikke har det mindste imod Dem eller Deres Landsmænd, saalidt som imod andre Udlændinge.

Men det gælder naturligvis ikke længere fra det Øjeblik af, at disse optræder mod den Klasse, det Fag jeg repræsenterer, og hvis Interesser jeg er sat til at varetage og kæmpe for. [...]

Hvis De derfor ønsker at jeg skal fare lempeligere frem mod Deres Landsmænd, da maa De gøre disse begribeligt, at det ikke sker, før de selv forandrer deres Opførsel imod os.

*De maa kunne forstaa, at det maa vække Arbejdernes Harme her i Landet, at det vi har kæmpet for i aarevis, ofret Masser af Penge og Arbejde paa: Højnelsen af vore Kaar, det nedbrydes af Deres Landsmænd, uden Spor af Klasse- eller Solidaritetsfølelse."*²¹

Den 3. december 1911 indkaldte indvandrerne til fællesmøde for alle jødiske skræddere i Rømersgade 22. På dette møde blev der nedsat en Kommission for de jødiske skræddere (Di komisie fun idishe shnayder). Et nyt møde blev indkaldt af kommissionen den 10. december.²² Så vidt man kan skønne, gik bølgerne højt. Et indlæg i det jiddishe ugeblad *Dos vokhen blat* kan måske tages som typisk. Skribenten vendte sig imod udtalelser (hvoraf kun

nogle kan føres tilbage til Arup) om, at de jødiske skræddere levede beskidt og var som utøj på den danske folkekrop, om at de var en smittekilde og en ulykke for danskerne. Om danskerne som troede at alle fra Rusland og Polen var 'Polakker' [dvs. roepolakker]. Anklagen fra skrædderformanden var, at jøderne ikke var i fagforening, at de tog herrearbejde til damepris og tog arbejde i blokaderamte virksomheder. Ifølge priskuranten var damearbejde bestemte typer arbejde for syersker, som var dårligere betalt end herrearbejde, som var for skræddere. Skribenten fortsatte:

"Det er meget rigtigt. Det er alt sammen sandt. Men jeg vil stille en genspørgsmål: findes der ikke danskere, som ikke er i fagforening? Tager de ikke også hemmeligt damearbejde og arbejde fra blokaderamte virksomheder? [...] Er de danske uorganiserede arbejdere også sådanne, som er beskidte hjemme hos sig selv?"

Hans konklusion var imidlertid klar: han foreslog, at jøderne organiserede sig.²³

Skrædderkommissionen blev den drivende kraft de næste par måneder, hvor det bl.a. i februar 1912 kom til en blokade af skræddermeister Ole Hansen i Vendersgade. Baggrunden herfor beskrev Villiam Arup i en artikel i *Social-Demokraten*. Oprindeligt var Ole Hansen blevet blokeret samtidig med Schilder i efteråret 1911, fordi han ikke havde underskrevet priskuranten. Men efter et par dages blokade skrev han under. Men:

"Efter nogle Maaneders Forløb berettedes det os, at han beskæftigede omtrent udelukkende russisk Arbejdskraft, og at disse fik betalt langt under Priskuranten.

Ved en Konference med ham benægtede han ikke det første, men derimod det sidste.

*Da vi manglede Beviser, maatte vi lade Sagen bero foreløbig. Imidlertid tog den russiske Forening "Bund" sig af Sagen og skaffede os Beviserne, der gik ud paa, at han betalte 3 – tre Kr. under Priskuranten for en Jakke."*²⁴

Stillet overfor beviserne indvilgede han i at

betale de 9,50 kr., som priskuranten krævede, men efter en betænkningstid nægtede han alligevel, og arbejdet blev standset.

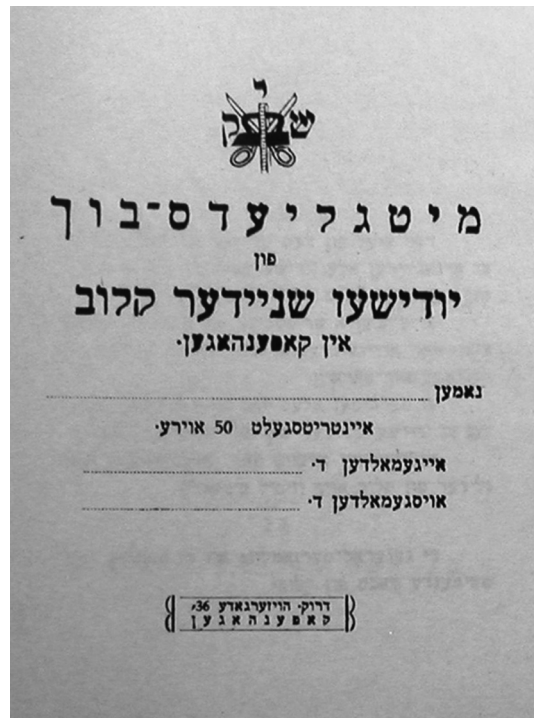
“Desværre viste det sig, at de russiske Jøder ogsaa her viste sig i deres gamle Belysning og igen blev Skruebrækkere.

Ved et Møde, vi havde med dem, og hvor “Bund” havde gjort et stort Arbejde for at skaffe deres Adresser, lovede de at gøre fælles Sag, og de, der ikke havde andet Arbejde fik udbetalt Strejkeunderstøttelse af os, trods det, de ikke stod i vores Organisation.

Men Ole Hansen kendte sine Pappenheimere, og ved hans smigrende Talemaader [...] fik han efterhaanden en Del til at svigte, ja, det gik saa vidt, at han var allieret med de Russere, der gik Vagt, saa de ogsaa arbejdede for ham – samtidig.

Efter dette har vi naturligvis afbrudt Forbindelsen med disse. Men for at deres Landsmænd kan vide, hvem det er, følger her deres Navne: [6 navne og adresser].”²⁵

Bund var det jødiske socialdemokrati, som i Rusland i perioder var en fraktion i det russiske socialdemokrati. I den jiddische avis *Di yugend shtime* var der i marts en kommentar til Arups artikel, hvor det hed, at Bund havde gjort et stort arbejde, for at overbevise folk om, at ikke alle jødiske skræddere var strejkebrydere. I artiklen havde Arup nævnt de 6 jødiske skræddere, som var skruebrækkere. “Hr Villiam Arup er endelig holdt op med at sammenblande alle russiske arbejdere med skrædder-skruebrækkerne – en sjældenhed.” Også Bunds leder i København, Anna Mironovna, kommenterede Arups artikel. Hun gav ham ret. Skrædderkommissionens arbejde var ikke lykkedes godt nok. Ole Hansen, som Skrædderforbundet havde blokeret, fortsatte med kun jødiske arbejdere, som han betalte 3 kr. under priskuranten. Hun nævnte en af dem ved navn og med adresse, som en håndlanger for Ole Hansen, selv om han var indvalgt i Skrædderkommissionen. Hun nævnte også de 5 andre ved navn. Hun sluttede således op bag Arup og sagde, at hans artikel var klar og viste, at fagforeningen ikke førte kamp mod de

Medlemsbog for Jødisk Skrædderklub. Jiddish skrives med et hebraisk alfabet tilpasset jiddish og læses fra højre mod venstre: *Mitglieds-bukh fun yidishen shnayder klub in Kopenhagen. Det kostede 50 øre at blive meldt ind. Foroven ses klubbens mærke: Saks, målebånd og strygejern med bogstaverne y, sh og k for: Yidisher shnayder klub. (KB småtryk)*

jødiske skræddere eller mod jøderne, men mod strejkebryderiet og for priskuranten.²⁶ I det følgende nummer af *Di yugend shtime* bragtes sågar en oversat artikel af Arup om hele problemet. Den 13. marts gav Ole Hansen op og underskrev en overenskomst.²⁷

I forlængelse af Arups artikler bragte *Social-Demokraten* en artikel af journalisten og forfatteren Aage Hermann om Schilders levering af DSB-uniformer, hvori han bl.a. skrev:

“Som bekendt forarbejdes de Uniformer, der tilstaas Jærnbanepersonalet som en Ret, af Hr. W. Schilder, der lader Arbejdet udføre af landflygtige Jøder og Polakker, der lever sammenhobede i

usunde Rum i Byens usleste og fattigste Proletarkvarterer. Derfor rummer Forarbejdningen en betydelig Smittefare ikke alene for Jærnbane-mændene selv, men ogsaa for deres Familie, Paarørende og det Publikum, de betjener.”²⁸

Det var ikke mindst denne type argumentation, som havde budt jøderne imod, for tuberkulose var et betydeligt større problem blandt danske arbejdere end blandt jødiske. Der skulle gå lang tid, inden der var etableret tillid på begge sider i denne fagligt-etniske kamp.

Den 17. marts vedtog foreningen Yidische folks ferayn [Jødisk Folkeforening] på et “velbesøgt møde” en resolution om skrædderproblemet. Heri fastslog man, at de få jødiske skræddere, som ødelagde deres danske kameraters kamp, var ubevidste og heller ikke forbedrede deres egen eller de andre københavnske jøders situation. Resolutionen udtrykte den dybeste sympati med de skræddere, som havde meldt sig i fagforening og havde forladt skruibrækkernes rækker, og opfordrede de jødiske skræddere til at organisere sig og være solidariske med de danske organiserede arbejdere.²⁹ Da Arup i april skrev om skruibrækkerne hos Schilder, startede han med at navngive fem danskere og derefter fem russiske jøder. Han skrev herefter:

“Som den russisk-jødiske Forening “Bund” har taget Stilling i Sagen, idet den har været mig behjælpelig med at finde Skruibrækkerne og har vedtaget at boykotte disse, d.v.s. ikke tale med, hilse paa eller søge Selskab med disse, saaledes har “Jødisk Folkeforening” ved et Møde i Marts d.A. enstemmig vedtaget følgende Resolution: [resolutionens tekst].”³⁰

Samtidig med denne åbne tilnærmelse mellem synspunkterne skrev Anna Mironovna på Skrædderkommissionens vegne et brev til Dansk Skrædderforbund om,

“hvorvidt denne anser det for formaalstjenstligt og ønskeligt, at den “Skrædderkommission”, som i de sidste Monader har fungeret under den russisk-jødiske socialdemokratiske Forenings

“Bunds” Ledelse [...] skal existere videre og fortsaette det Arbejde, som den har paabegyndt blandt de russisk-jødiske Skraeddere.”

Hun var ikke selv medlem af kommissionen, men kunne formentlig bedre skriftligt dansk end de fleste af medlemmerne. Den 23. marts svarede Arup, at det så han gerne, da der stadig var mange udestående problemer, og han ønskede kommissionen et godt samarbejde.³¹ Det kunne han ikke mindst, fordi blokaden mod Ole Hansen var vundet, ved at Ole Hansen havde underskrevet overenskomsten.³²

Skrædderklubben

Ideen om at organisere de jødiske skræddere særskilt, som var blevet udtrykt på Skræddernes kongres i 1910 blev til virkelighed i et samarbejde mellem jøderne og fagforeningen. Den 8. maj 1912 indkaldte formanden for den københavnske skrædderfagforening sine jødiske medlemmer til et møde, hvor man grundlagde Der yidisher shnayderklub, Den jødiske Skrædderklub. I fagforeningsbestyrelsens protokol er klubben omtalt i juni måned: “Fra Formanden forelaa Meddelelse om der var oprettet en Klub for jødiske russiske Skræddere for at prøve om det var muligt ad den Vej at faa disse organiseret. Formanden havde holdt Møde med dem sidste Søndag hvor enkelte var blevet indmeldte. Han foreslog at godkende denne Klubs Existens hvilket skete.”³³ Arup havde allerede på et møde med de jødiske skræddere den 2. juni godkendt klubben.

Den jødiske Skrædderklub blev en af de centrale organisationer, som de russiske jøder skabte i deres integrationsproces. Den var aktiv et godt stykke ind i mellemkrigstiden og var, efter de grundlæggende faglige kampe var overstået, ikke mindst en kulturel organisation, som støttede en socialistisk, jiddishistisk kulturpolitik. Det var en politik, som byggede på at jiddish var det jødiske sprog i modsætning til zionisterne, som ville have det bibelske hebraisk som jødisk modersmål.

Skrædderklubben konstituerede sig henover sommeren 1912, og i august kunne den

holde sit første offentlige møde. I den anledning udsendte man et opråb i plakatstørrelse trykt på jiddish: Yidishe snayder fertaydigt zikh zelbst! [Jødiske skrædder forsvar jer!] På mødet den 4. august åbnede formanden Yitshok Asinovski "mødet og gav ordet til kammerat Anna [Mironovna]. Hun talte om arbejderne erfaringer med organisation og om den danske arbejderbevægelse. Hun opfordrede alle herre- og dameskræddere til at melde sig i fagforening (langt bifald)."³⁴

Materiale i Skrædderforbundets arkiv viser, at man især kæmpede mod, at mestrene gav de jødiske skræddere den lavere kvindeløn for herreskrædderi. Både i 1913 og i 1915 forsøgte forbundet at få foretaget mægling, så mestrene holdt op med denne form for underbetaling.

Skrædderforbundet syntes imidlertid det gik lige lovlig langsomt med at organisere de jødiske skræddere. På den internationale skrædderkonference i Wien i juli 1913 agtede forbundet, "at rejse Spørgsmaalet om, hvad der kan gøres for at modarbejde den Smudskonkurrence som de russiske Jøder forvolder vort Fags Udøvere over hele Verden." På konferencen fortalte Arup de delegerede, at skræddernes organisationsprocent i Danmark var ca. 80:

"Procentantallet har tidligere været højere, men er forringet ved Indvandringen af russiske Jøder, der ikke er til at organisere, og som i Antal af omkring 300 beskæftiges i København.

I Provinsen har dette Folkefærd, som er en Kræftskade for vort Fag, ikke kunnet faa Fodfæste, hvorfor Procentantallet af organiserede ogsaa er større der, ja nærmer sig stærkt til 100 pCt, fordi vi der, igennem kollektiv Overenskomst, har obligatoriske Værksteder.

*Medens vi omtaler de russiske Jøder, er det nødvendigt at oplyse, at de overalt arbejder under vore Tariffer, og i flere Tilfælde er optraadte som Skruibrækkere."*³⁵

Men faktisk blev det budskab, Arup fik med sig hjem fra konferencen, meget opmuntrende. Tyskerne kunne fortælle, at der havde været lignende problemer i Tyskland:

"I Berlin er nu de tidligere Vanskeligheder saa godt som forsvundne, omtrent alle fra Galizien kommende Jøder er organiserede. Amerikas Repræsentant meddelte, at 65 pCt. i hans Organisation er Jøder. Han selv er indvandret russisk Jøde. Det bedste organisatoriske Resultat vilde man faa, hvis man i selve Jødernes Rækker kunde finde en brugbar Kraft, som kan tale til dem i deres Modersmaal og kender deres Vaner og Sæder. Han var af den Overbevisning [...] at naar først de russiske Jøder er organiserede, saa holder de ogsaa fast ved Organisationen."

Arup spurgte hertil, om det ikke mest var fabriksarbejde, de udførte i USA, hvilket den amerikanske repræsentant besvarede bekræftende. "Derved forstaar man bedre, at de ere blevne organiserede", kommenterede Arup.³⁶

Inden Arup eller fagforeningen i København kunne nå at udmønte de udenlandske erfaringer i handling, fik de et nyt problem at tænke over. I Jødisk Skrædderklub opstod der en konflikt, som i sin kerne var paradigmatisk for mange andre konflikter, som indvandrerne kom ud i. Ifølge en artikel som den første formand for klubben, Asinovski, skrev til Sammenslutningens blad³⁷ gik det meget godt det første halve år. Men man fik mest fat i de socialistiske skræddere, og det førte til kampvalg og konflikter, som blev forelagt bestyrelsen i fagforeningen. Ifølge fagforeningens forhandlingsprotokol var sagen "meget indviklet og ikke godt at sige hvem der havde Ret i sin Opfattelse af Forholdet". Ifølge Asinovski drejede striden sig om, hvorvidt en jødisk skræddermester kunne være medlem af klubben. Formelt set kunne man ikke være medlem af fagforeningen, hvis man var mester. Men de jødiske skræddere arbejdede ofte hjemme og hyrede så nogen gange andre til at hjælpe sig. Var de så mestre? Det mente de mere socialistiske. Asinovski beskriver sin modparts, hr. Ayzenberg, indlæg på mødet med fagforeningens bestyrelse således:

"Da hr. Ayzenberg havde præsenteret de jødiske skræddere holdt han en tale. Her hørte man, hvordan en jøde kan binde andre jøder til skam-

støtten. I sin tale skreg han: "Jøderne har lavet en jødisk klub, så skal de gå i den jødiske synagoge! og ikke komme til os med deres jødiskhed. Vi er arbejdere og kender ikke til nationer."

Kunne man være jøde uden at gå i synagoge? Fandtes der en national identitet som var jødisk? Det ord Ayzenberg bruger for jødiskhed, *yidishkayt*, betyder dels jødiskhed og samtidig åbner det til en kæmpe diskussion om netop muligheden for en ikke-religiøs jødisk identitet, som kunne være zionistisk, socialistisk eller kulturel eller kombinationer heraf. Ayzenberg var tilsyneladende en talsmand for den 'modernistiske' opfattelse, at med industrisamfundet og de kapitalistiske sociale relationer var der ikke plads til andet end kapitalister og arbejdere. Jødiske arbejdere og jødiske kapitalister var en historisk uting. Asinovski fremførte på sin side, "hvorfå mestre der var i klubben", og at alle de jødiske foreninger, herunder Sammenslutningen, som var en slags overforening, agiterede for den jødiske skrædderklub. Uenigheden gik altså ikke på, om man skulle organiseres fagligt, og Asinovski sluttede da også af med en bred appel til alle om at indmelde sig i klubben og dermed i fagforeningen. Uenigheden gik på, om 'det jødiske' var et princip, der gjorde, at man godt kunne have et par mestre med, selvom det egentlig gik imod princippet i den faglige organisering, og dermed kunne man sige, at Asinovskis stilling i højere grad tog hensyn til, at de jødiske skræddere 'endnu ikke' var blevet moderne lønarbejdere, men var en slags overgangstype. Og samtidig mente han formentlig, at 'yidishkayt' var rigeligt substantiel til at begrunde en jødisk national identitet.³⁸

En agitator

Erfaringerne fra den internationale skrædderkonference udmøntede Arup i ideen om, at ansætte en agitator som i særlig grad skulle tage sig af de jødiske skræddere. Han begrunde det i en interessant artikel i fagbladet, hvor han analyserede udviklingstendenserne inden-

for faget. De gik jo mod *fabrikation* af tøj. Han nævnte bl.a. det helt nye område, børnekonfektion. Tidligere havde børnetøj været husmorens opgave, men nu ønskede mange at købe det færdigsyet. Hans konklusion var, at man skulle ansætte en sekretær, hvis arbejde skulle være: "Agitere paa Lagrene, agitere blandt Russerne, kort sagt trænge ind i de Misforhold, der eksisterer i vort Fag i en altfor uhyggelig Grad."³⁹ Men forslaget vakte stor modstand i forbundet. Der var både modstand mod Arups måde at introducere forslaget på uden diskussion og mod selve ideen.

Dansk Skrædderforbund var som næsten alle andre forbund bygget op af en stor og stærk Københavns-afdeling og en mængde mindre provinsafdelinger, og selvom Københavnsafdelingen i nogle forbund udgjorde halvdelen af medlemmerne, var provinsen altid stærkest på kongresserne, fordi den havde flest delegerede. Hermed sikrede man, at det industrielt mest udviklede København ikke løb med forbundets interesser. Hos skrædderne boede en tredjedel af medlemmerne i København. Arup mødte modstand både fra provinsen og fra dele af Københavns afdeling, som var under syndikalistisk indflydelse. Det førte til en ekstraordinær kongres 22.-23. februar 1914, hvor det kom til kampafstemning om, hvorvidt agitatorspørgsmålet skulle til urafstemning. Denne afstemning vandt Arup, hvorefter han fik flertal også for sit forslag om en agitator.⁴⁰

Som agitator ansatte forbundet Hans Jakobsen, som arbejdede sammen med Jødisk Skrædderklub. Han skrev flere artikler i Sammenslutningens blad *Yidishe gezelshaft*. Hans første anke var, at de jødiske skræddere udviste for lidt forståelse for, at fagforeningen kæmpede for deres livsinteresser. Den største del havde endnu ikke indmeldt sig i klubben og fagforeningen. De havde endda modarbejdet fagforeningen ved at gå under priskuranten og ved at indføre hjælpearbejdere i hjemmearbejdet. Han nævnte, at der igen havde været vrøvl med uniformer til DSB, hvor 10 jødiske skræddere havde arbejdet som skruebrækkere og under tariffen. Endelig nævnte

Skrædderværksted hos familien Rosenbaum ca. 1914. (Foto: ukendt kilde)

han konfektionsarbejdet (lagerarbejde), hvor kvindetariffen lå 25% under den mandlige:

“Flere steder arbejder jødiske skræddere med mandearbejde, men får kvindeløn. De [mestrene] tør ikke give mændene kvindearbejde med hjem og kræver, at deres koner skal hente det. Og det har de jødiske skræddere gjort i massevis. Hvad opnår man? At få 25 % mindre for sit arbejde.”

Forbundet vil helst ikke bruge “strengt midler” overfor de jødiske skræddere, men det kan blive nødvendigt, hvis ikke alt dette hører op.⁴¹

Hans Jakobsen gjorde et ihærdigt arbejde. Der blev afholdt mange møder i løbet af 1914 og 1915. Han udsendte flere løbesedler på jiddish, som blev spredt blandt skrædderne.⁴² Hans arbejde ser ud til at have båret frugt. I

forbundets arkiv ligger en liste, formentlig fra 1912, over jødiske medlemmer med 54 navne. En anden liste dateret 4.11.1915 er på 162. Det er jo en ganske stor fremgang for den jødiske skrædderklub. Men når fagforeninger i Danmark regnede med en organisationsgrad på op imod 90%, og der måske var 500 jødiske skræddere, så taler vi om en organisationsgrad på ca. 32%. I en artikel i *Yidishe folksstime* prøvede en anonym skribent at ridse problemet op. Der er ca. 500 jødiske skræddere i København, hedder det her. Den jødiske arbejderstand er skræddere. Tæller man kvinderne, de ældre børn og svendene med, kommer man op på 15-1.600 arbejdere. De er en stor lykke for ethvert land og også for Danmark. Ikke mindst hæren nyder godt af de jødiske arbejdere, når de skal have syet tøj. Det er klart, at de danske fagforeninger er interesserede. “Nu er det underlige, at flertallet af de jødiske

skræddere ikke tilhører foreningen. Det skyldes at fagforeningen ikke vil have, at de har ansatte, de må kun arbejde alene. Fagforeningen betegner også de jødiske skræddere som skruebrækkere, men det er forkert.” Artiklen slutter med at omtale den strejke, som sikkert vil komme i begyndelsen af 1916, “og man vil da finde den jødiske arbejder som en støtte for sine fag-kammerater.”⁴³

Strejke

Fagforeningen kommenterede udsigten til strejke 14 dage senere. Den lagde op til strejke “for at gøre det muligt at få en løn, man kan leve af. Men mange jødiske skræddere er ikke medlemmer. De må nu melde sig ind, for de skal have været medlemmer i 3 mdr. for at få understøttelse under strejken. Hvis de vil undgå at blive skruebrækkere, må de støtte sig selv og fagforeningen.” Indlægget blev fulgt af en kommentar fra redaktionen om, at “udtrykket skruebrækker mod ærlige jødiske skræddere er, en ‘bilbl’, en blodanklage.” Ingen jødisk skrædder er skruebrækker, og kommer det til en strejke vil man se, at de vil kæmpe på skræddernes side.⁴⁴

Sammenslutningen af alle russiske jøder i København var bekymret over udsigten til at en tilstundende konflikt på arbejdsmarkedet ville skabe en konflikt mellem jødiske og danske arbejdere og indkaldte derfor den 2. januar 1916 til et møde om sagen. Det hed i indkaldelsen, at der taltes meget om de jødiske skræddere i fagforenings- og socialdemokratiske kredse, “så man må håbe at de jødiske skræddere, dvs. flertallet af den russisk-jødiske befolkning i København forstår, at de bør melde sig ind.”⁴⁵ Mødet var velbesøgt, og salen var overfyldt. Medlem af Centralbureauet, ledelsen af Sammenslutningen, Lichten og skrædderen Asinovski talte på jiddish, mens Hans Jakobsen, forbundets agitator, talte på dansk. Til slut blev der, på forslag af Centralbureauet enstemmigt vedtaget en resolution:

*“Forsamlingen anerkender:
den store vigtighed for de jødiske skræddere i*

København i at indtræde i Skræddernes Fagforening for dermed at hjælpe den organiserede danske arbejderklasse i sin berettigede økonomiske kamp, som den dagligt fører under svære vilkår;

i øjeblikket, som er meget alvorligt – ikke kun for de jødiske skræddere – men for hele arbejderklassen i almindelighed – hviler der en dobbelt pligt på de jødiske skræddere for snarest at indtræde i den danske arbejderklasserækker og bortvaske den plet, som kan falde på os, hvis vi stiller os i vejen for den danske arbejderklasses berettigede kamp;

derfor er det en pligt at være medlem af fagforeningen og at stå solidarisk med vores danske kammerater.”⁴⁶

Strejken startede den 1. februar 1916, og det ser ud til, at forudsigelsen i *Yidische folkshtime*, at de jødiske skræddere ville støtte den, holdt stik. I hvert fald er der ingen udsagn, der tyder på det modsatte. Den omfattede ‘lagerarbejdet’ (dvs. konfektion) og en række udvalgte værksteder, områder hvor der var særlig mange jødiske skræddere. Forligsmanden fremsatte forslag til overenskomst, som imidlertid blev forkastet den 5. februar, og strejken fortsatte. Arbejdsgiverforeningen varslede lockout mod 10.000 fra den 23. februar. Under strejken besluttede hovedbestyrelsen på et møde,

“at der foreløbig en Gang hvert Kvartal, med Fagbladet skal følge et Uddrag af Fagbladets Indhold, oversat til Jødisk.

Dette Uddrag vil komme til at bestaa af de vigtigste Ting, der i den mellemliggende Tid er passeret i Faget, navnlig inden for Lager og Leverancebrancherne, som jo ere dem hvor den jødiske Arbejdskraft fortrinsvis anvendes.

Det er ogsaa Hensigten at aabne Adgang for vore jødiske Medlemmer til at kunne komme til at skrive i Bladet paa deres eget Sprog, og da vi ved at flere af disse sidder inde med Evner i den Retning, imødeser vi gerne indsendte Artikler om faglige Spørgsmaal, og af agitatorisk Tilsnit.

Grundlaget for denne Beslutning af Hovedbestyrelsen har været at der for Tiden findes c. 200 jødiske Medlemmer i Fagforeningen, og er det

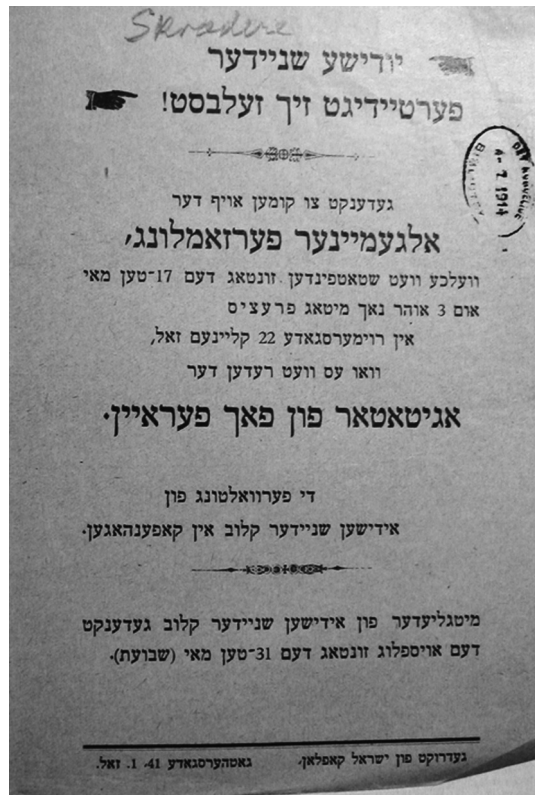
vort Haab at de ville vise sig stabile og blive staaende som Medlemmer ogsaa naar nu Strejken er afsluttet.”⁴⁷

Vedtagelsen stillede i udsigt, at blev der organiseret flere jødiske skræddere, ville tillægget kunne komme med hvert nummer. Samtidig vedtoges det, at den nye priskurant skulle trykkes på jiddish. Man kan tage denne vedtagelse *også* som et udspil til de jødiske skræddere, både som tak for deres opslutning til strejken, men også som et udtryk for nervøsitet for om deres evne til at holde ved.

Den 21. februar blev der lavet en forligsskitse. På en generalforsamling den 23. februar forkastede de københavnske skræddere skitsen. Forbundet indkaldte, presset af lockouten som var blevet udsat og udsat, en ekstraordinær kongres den 28. februar, som med 96 mod 69 besluttede at sige ja. Strejken blev herefter sluttet.⁴⁸

At ikke alle var begejstrede fremgår af, at der blev indkaldt til protestmøde den 6. marts, hvor bl.a. syndikalistlederen Chr. Christensen skulle tale. 500 kom til mødet og vedtog en resolution, som udtalte sin “Foragt for den Maade på hvilken Lagerskræddere, Syersker og Støberiarbejdsmænd er tvunget i Arbejde.”⁴⁹ *Social-Demokraten* var meget bekymret over den syndikalistiske agitation og offentliggjorde på lederplads i fem på hinanden følgende numre et voldsomt angreb på de “skuffede Ærgærrigheder, hellige Separatister, Fusentaster [...] de professionelle syndikalistiske Smædere.”⁵⁰ Det kom også til en hel række møder arrangeret af både fagforeningen og Jødisk Skrædderklub i kølvandet på strejken. Det kulminerede med ekstraordinær generalforsamling hos lagerskrædderne og hos de kvindelige herreskræddere den 15. marts. Men et forsøg på at vælte bestyrelserne løb ud i sandet. *Social-Demokraten* gav udtryk for sin tilfredshed med, at det syndikalistiske forsøg var blevet standset,⁵¹ mens *Solidaritet* kunne bevidne at mødet hos de kvindelige skræddere var blevet sluttet ved, at lyset blev slukket af forkvinden, efter hun havde talt.⁵²

Vi kender ikke eksempler på de lovede jid-

Ledelsen af Jødisk Skrædderklub indkalder til møde den 17. maj 1914 under overskriften: Jødiske skræddere, forsvar jer! Mødet ville blive afholdt i Rømersgade 22 i den lille sal og fagforeningens agitator ville tale. (KB småtryk)

dishe uddrag af skræddernes fagblad. Tilsyneladende har intet bibliotek gemt dem, hvis de nogensinde er blevet trykt. Med hensyn til priskuranten på jiddish, så kom den ikke af sig selv. I fagforeningsbestyrelsens protokol hedder det:

“Fra den jødiske Klub var stillet Forslag til Bestyrelsen om at lade Lagerpriskuranten oversætte og trykke paa Yddichs [sic] Sprog det overdroges Formanden nærmere at konferere med vedkommende Klub og Trykker og hvis han fandt at Omkostningerne ikke var altfor store da at tiltræde Forslaget.”⁵³

Afslutning

Strejken i 1916 var Skrædderklubbens ilddåb. Der er stadig de følgende år forskellige opråb til skrædderne om at holde sig til de danske regler, men omkring 1918 ser det ud som om skrædderne har tilpasset sig til det danske arbejdsmarked, og deres fagforening har fået dem organiseret. En del blev småmestre og gik ud af klubben.

Jødisk Skrædderklub blev imidlertid fra omkring 1918 tillige en kulturel forening, som afholdt skovture, musikalske aftner, opførte teaterstykker og viste film. Et eksempel kunne være den 28. marts 1920, hvor der i Harmoniens lille sal blev indkaldt til "en familie-fest med et højst interessant litterær-musikalsk program."

Ifølge referatet holdt formanden Nokhum Klass åbningstalen. Der var:

"underholdning ved: Kalman Merklin og Josef Goldstein (duet for mandolin), fru Bilavski (deklamation), M. Anshelovitsh (sang), hr. Bilavski (oplæsning og deklamation) ledsaget på klaveret af frk Julie Leiserovitz, fru Shulenburg og hr. B. Butsinski. Leo Feigenberg holdt festtalen. Sener i en dansepause, læste hr. Klass en levende avis med navnet "Sher un nodel" med et materiale, som havde forbindelse til skrædderlivet i almindelighed og til de lokale forhold i særdeleshed. I aftenens løb blev der udloddet et billede af [den kendte jiddische digter] I.L. Peretz, som blev vundet af nr. 96. Til begyndelse og afslutning sang man "Internationale". De fremmødte morede sig godt."⁵⁴

Avisen *Sher un nodel* (Saks og nål) var trykt og blev uddelt til festen. Det lille blad på 8 sider har overlevet og er et lokalt vittighedsblad, som der sikkert er blevet leet meget af til festen. Blandingen af musikalsk og litterær underholdning kombineret med bal var et meget almindeligt format på en fest i jødiske indvandrer kredse.

Skrædderklubben eksisterede endnu i 30erne. Efter anden verdenskrig var der ingen selvstændig organisering af de jødiske skræddere; de var blevet integreret og deres børn var på vej ind i assimilationen.

Noter

1. Københavns Politi, 2. politiinspektorat, 1906-16, Centraltilmeldingsbureau for Udlændinge, Landsarkivet for Sjælland mv.
2. Cordt Trap: Jøderne i København efter Folketællingslisterne af 1906, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1907/s. 156-97.
3. Cordt Trap: De russiske Jøder i København, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1912/s. 341-365.
4. Cordt Trap: Russiske og krigsindvandrede Jøder i København efter Folketællingen 1916, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1917/s. 272-297.
5. Cordt Trap: Russiske Jøder i København i 1921, *Tidsskrift for jødisk Historie og Literatur*, 1921-25/s. 134-162.
6. H. Colding Jørgensen: Jøderne i Danmark omkring 1931, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1934, s. 330-45.
7. Da undersøgelsen fra 1931 gælder alle jøder, kunne man, da de russiske jøder udgør ca. halvdelen, mene at tallet realistisk burde være det dobbelte.
8. Nora Levin: *While Messiah Tarried. Jewish Socialist Movements 1871-1917*, New York 1977, s. 220.
9. Lea Malmin: 100 år siden far blev født, *Jødisk Samfund* 12/1964.
10. Skræddernes Fagforening, København. Forhandlingsprotokol 1906-1911. Bestyrelsesmøde 19.3.08, ABA.
11. Agnes Reym: De russiske Jøder i København, *Hver 8. Dag*, 23.3.08.
12. Udenlandsk Arbejdskraft i Faget, *Dansk Skrædderforbund* 3/marts 1908.
13. *Dansk Skrædderforbunds Medlemsblad* 1/jan. 1910.
14. Protokol over DSF 12. Kongres 23.-25.8.10, *Dansk Skrædderforbunds Medlemsblad* 9/sep. 1910.
15. Leverancerne til Statsbanerne, *Dansk Skrædderforbunds Medlemsblad* 10/sep. 1911.
16. Villiam P. Arup: Statsbanernes Uniformer. Schilder, Rahbecksalle 32, som Voldsmand, *Social-Demokraten* 24.9.11. Bent Blüdnikow skriver i *Immigranter. Østeuropæiske jøder i København 1904-1920*, Kbh. 1986, s. 126, at (note 50) hans fremstilling hviler på "en række artikler i Socialdemokraten" mellem "marts 1911 og april 1912. Der er imidlertid af gode grunde ingen artikler før den 24.9.11. Et af de gale gæt, som karakteriserer Blüdnikows bog.
17. Villiam P. Arup: Statsbanernes Uniformer. Schilder som Hovedleverandør, *Social-Demokraten* 25.9.11.
18. Villiam P. Arup: Statsbanernes Uniformer. Schilders Tilbud, *Social-Demokraten* 26.9.11.
19. Villiam P. Arup: Vore Fagforeninger, *Social-Demokraten* 27.9.11.
20. *Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Folketinget 1911-12*, sp. 131f og sp. 783f.

21. Villiam P. Arup: De russiske Jøder, *Dansk Skrædderforbunds Medlemsblad* 11/nov 1911.

22. *Dos vokhen blat* 8.12.11.

23. Z 1 b: A tsayt frage. A lebendige tsayt in Kopenhagen!, *Dos vokhen blat* 15.12.11.

24. Villiam P. Arup: Statsbanernes Uniformer. Strejken hos Ole Hansen, *Social-Demokraten* 6.3.12.

25. Den 8.3.12 skrev Arup dog, at den ene var en fejltagelse.

26. Adolf Kolenius: Vokhendiges, og Anna Mironovna: Rusishe yiden als shtrayk-brekher, *Di yugend shtime* 9.3.12.

27. Villiam P. Arup: Statsbanernes Uniformer. Strejken hævet hos Ole Hansen, Vendersgade, *Social-Demokraten* 14.3.12 samt *Di yugend-shtime* 23.3.12.

28. Aage Hermann: Schilders Uniformer og Tuberkuloseloven, *Social-Demokraten* 15.3.12.

29. Resolutsie fun Yidishe folks ferayn 17.3.12, *Dos vokhen blat* 22.3.12.

30. Villiam P. Arup: W. Schilders Skruerækkerkorps, *Social-Demokraten* 19.4.12.

31. Dansk beklædningsarbejderforbund, ks. 77, læg: Russiske jøder 1912-16, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA).

32. Di shnayder komisie fun Bundishen ferayn: Der shnayder-shtrayk iz gevonden, *Di yugend shtime* 23.3.12.

33. Skræddernes Fagforening, København, Forhandlingsprotokol 1911-19, bestyrelsesmøde 4.6.12, ABA.

34. Vegen dem ferzamlung fun Yidishen shnayder klub 4.8.12, *Dos vokhen blat* 9.8.12.

35. Den internationale Skrædderkonference i Wien 16.7.13, *Dansk Skrædderforbund* 6/ juni 1913.

36. Den 6. internationale Skrædderkonference, *Dansk Skrædderforbund* 9/sep. 1913.

37. Dvs. Sammenslutningen af alle russiske Jøder i København.

38. Skræddernes Fagforening, København, Forhandlingsprotokol 1906-1911, Bestyrelsesmøde 27.10.13, ABA; Asinovski: Der idisher shnayder-klub in Kopenhagen, *Yidishe gezelschaft* 5.12.13.

39. Villiam P. Arup: Ansættelsen af en Agitator og Sekretær, *Dansk Skrædderforbund* 1/jan. 1914.

40. *Dansk Skrædderforbund* 2/feb. og 3/marts 1914.

41. Hans Jakobsen: Tsu di yidishe shnayder, *Yidishe gezelschaft* 31.7.14 og 14.8.14.

42. Til de jødiske Skræddere, *Dansk Skrædderforbund* 2/feb. 1915 og Til de jødiske Skræddere i København, *Dansk Skrædderforbund* 10/okt. 1915. Begge blev "oversat paa Jødisk [dvs. jiddish], trykt og uddelt i ca. 400 Eksemplarer i København."

43. Der shnayder-fakh, *Yidishe folkssttime* 8.10.15.

44. Kumt a shnayder-shtrayk? *Yidishe folkssttime* 22.10.15.

45. Shnayder-ferzamlung, *Yidishe folkssttime* 31.12.15.

46. Di shnayder-ferzamlung, *Yidishe Folkssttime* 4.1.16.

47. Til de jødiske Medlemmer af Dansk Skrædderforbund, Dansk beklædningsarbejderforbund, Kasse 77, Læg: Russiske jøder 1912-16, ABA.

48. *Social-Demokraten* 22., 23. og 29.2.16.

49. *Solidaritet* 4. og 11.3.16.

50. En ung Arbejder: "Syndikalister" I-V, *Social-Demokraten* 5.-9.3.16.

51. Lagerskrædderne og Oppositionen i Anledning af den nye Overenskomst, *Social-Demokraten* 16.3.16.

52. Skrædderne, *Solidaritet* 18.3.16.

53. Skræddernes Fagforening, København, Forhandlingsprotokol 1906-1911, Bestyrelsesmøde 26.9.16, ABA.

54. *Dos vokhen blat* 12.3.20 og 1.4.20.

Abstract

Morten Thing: The Jewish Tailors in Copenhagen 1900-1920, *Arbejderhistorie* 1/2008, pp. 1-15.

In the years from 1906-1914 there were possibly 12,000 Russian Jews who lived in Copenhagen for a short or longer period of time. Approximately 3,000 settled down in the city. A very large number of them were tailors who had little experience of the labour culture in the country/metropolis. They were unorganized and produced work under the going rate. This in turn resulted in a fierce conflict between Danish and Jewish tailors. The article describes how the local section of the Bund, the organisation of Jewish social democrats, responded to the consequent crisis through amongst other things a particular effort to organize the Jewish tailors.

Morten Thing, forskningsbibliotekar, dr.phil.
Roskilde Universitetsbibliotek
mthing@ruc.dk